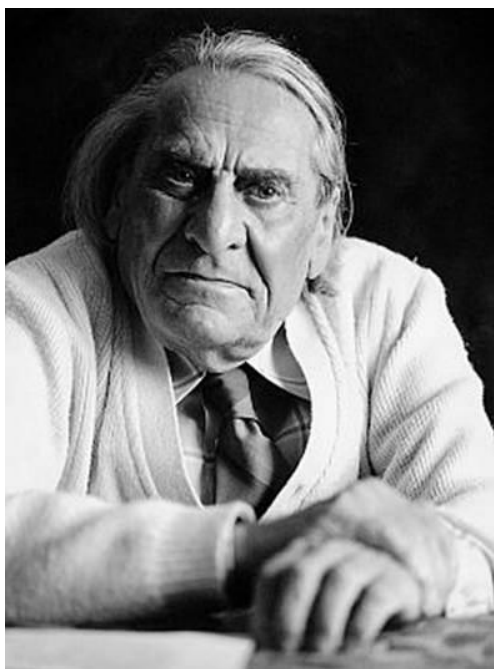

HARGITA PÉTER ÁRPÁD

ÁDÁM JENŐ ÖNVALLOMÁSA I.
EGY KIMAGASLÓ TEHETSÉG BEÉRÉSÉNEK ÚTJA¹
1896-1925

„Van egy téveszme, hogy a lángelmét nem lehet elnyomni, az utat tör magának. Csudát tör utat! Nincs könnyebb dolog, mint a lángelmét elnyomni, mert az nagyon érzékeny. Azt úgy lehet elnyomni és taposni, mintha ott sem lett volna.”

/Szent-Györgyi Albert/

Bevezetés

A 19. század végén, 1896-ban, 130 éve Szigetszentmiklóson látta meg a napvilágot Ádám Jenő. E most útjára induló sorozat az ő életútját hivatott bemutatni. Nem monográfiát, nem életrajzot, nem életművének összefoglalását, méltatását vagy kritikáját kívánom az olvasók elé tárni, hanem emberi sorsának alakulását. Honnan emelkedett fel, ki volt ő, hogyan vált lassan egy évszázad óta a nemzet (mára már alig ismert) tanítójává? Miért van az, hogy nevét ignorálták? A szakmai közönség talán még tudja, hogy Kodály tanítványaként, mélységes tisztelőjeként, és az ő megbízására Ádám dolgozta ki – Kodály koncepciója részeként – az általános iskolai énektanításra máig kiható *Módszeres énektanítást* és a hozzá kapcsolódó *tankönyvcsaládot*. Zeneakadémiai tanszékvezetőként pedig megszerkesztette az énekeseknek máig alaprepertoárként szolgáló *A dal mesterei* nyolckötetes sorozatot.

Az évforduló kapcsán azonban érdemes megismerni azt a lánglelkű személyiséget is, aki egyaránt magával tudta ragadni az orosz hadifogságban sínylődő fogolytársait, az alsós gyermekeket, a zeneakadémia hallgatóit, a csepeli munkásokat és a szovjethatalom hadvezérét, Vorosilov marsallt is. Biztos vagyok benne, hogy saját hangján megszólalva és stílusa révén Ádám Jenő az olvasóra is nagy hatással lesz. A technikának köszönhetően ugyanis a piktogramnál a link segítségével Ádám Jenő szavait saját hangján hallhatjuk:

¹ Első közlésben megjelent: Hargita Péter: Egy kimagasló tehetség beérésének útja — Ádám Jenő önvallomása, in.: Egyházművészet és zenepedagógia II. szerk. Galambos Ádám Balázs Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, Nagykovács, 2024. [Link](#)

regényes stílusban ő maga beszéli el életének történetét. Így azon keveseken kívül, akik még személyesen ismerhették őt, találkoztak vele mint tanárral, vagy hallhatták előadásait a rádióban, majd a tévében, most e sorozathoz kapcsolódó hanganyag segítségével a kedves olvasó is részesülhet Ádám Jenő magával ragadó kisugárzásában.

Preambulum

1979-et írunk. Ádám Jenő 83 éves, és elérkezettnek látta az időt, hogy visszaemlékezzen, összefoglaljon, értékeljen. Megöregedve, visszavonulva, a közéletben elfelejtve, Moszkva tér (Széll Kálmán tér) 14. szám alatti ház Szilágyi Erzsébet fasor felé eső sarkában elhelyezkedő lakásában kazettás magnóra mondta életét. Teljes szellemi frissességében, ízes magyarsággal, tájszavakkal, nevekkal, pontos évszámokkal hitelesítette. Már azt is megengedhette magának, hogy kendőzetlenül jellemezzen embereket. A hanganyagot először amolyan hangoskönyvként hallgatva teljesen magával ragadott a nyelvezet, a fogalmazás színessége, a jelzők használata. Belekerültem a nagy háború (az első világháború) előtti budai és szigetszentmiklósi életbe. Tökéletes korrajtot mesél el az akkori Budáról és a szentmiklósi vidéki életről.

1. ábra
Emléktábla
Budapest, Széll Kálmán tér 14.

A szigetszentmiklósi Ádám Jenő Emlékházban őrzött 16 kazettányi anyagon dolgozva, azok adatait más forrásokból ellenőrizve, meg kellett állapítanom, hogy amit elmond, nem csak élményszerű, de többségében pontos is. Az első öt kazettából hitelesen láthatjuk az akkori társadalmi és iskolarendszert, a kulturális viszonyokat, a budai életet, a háború alakulását, a hadifogságának történetét, és végül Kodály tanítványaként töltött zeneakadémiai éveit.

A címben arra utalok, hogy Ádám egy kimagasló, magasan az átlag feletti zenei tehetséggel megáldott ember, pedagógus, zeneszerző, karmester és néptanító volt. Aki valamelyest ismeri életútját, az teljes bizonyossággal egyetért ezzel a megállapítással. Viszont nagyon keveset tudunk arról, hogy milyen fáradságos, sokszor keserves és fájdalmakkal teli úton jutott el a Kodály eszmei útmutatásán alapuló *magyar módszer* kidolgozásához. Az a célom, hogy miközben Ádám tehetségének beérését követjük, szemünk elé táruljon a *magyar módszer* kidolgozásához szükséges minden összetevő megszerzésének folyamata. Így most Ádám Jenő emberi nagysága, zenei tehetsége és retorikai képessége beérésének útját követhetjük nyomon, számot adva öröklött adottságairól, gyermekkori hatásokról, iskoláiról, nehéz egzisztenciális helyzetéről, egészen zeneakadémiai tanulmányai befejezéséig.

A tehetség kibontakozása

A tehetség kibontakozásához, annak megvalósulásához az öröklésnek három fő formájára van szükség – írja Czeizel Endre. Ezt a három összetevőt vizsgáljuk majd Ádám életében is.

„Az egyik a biológiai öröklődés, amikor a szülők átadják utódaiknak génjeik és kromoszómáik felét. Ez teremti meg az alapját a rokonok genetikai hasonlóságának és az individualitásnak. A másik a »minta« öröklődése, amely különösen a korai fejlődés

során, a szülőktől, elsősorban az anyától látott és tanult minták átvételét, utánzását jelenti. Ez a két öröklődési forma az élővilágban is megtalálható.

Az emberi faj azonban létrehozta az öröklődés harmadik, emberspecifikus új formáját: a szociokulturális öröklődést. A nyelv, a beszéd és az írás kialakulása ugyanis nemcsak az elvont, absztrakt gondolkodás, hanem ezek átadásának és tárolásának a lehetőségét is megteremtette. Ennek köszönhetően az ember képessé vált a biológiai öröklődés és a mintaátvétel hatékonyságának megsokszorozására.”²

E tanulmány alapját képező önéletrajzi hanganyag a szülők, a környezet és a pedagógusok hatásáról szólnak, de a genetikai örökségét is szókimondóan tisztázza Ádám Jenő. Beszéljen erről ő maga. (A következőkben minden beljebb kezdődő dőlt betűs szövegtörzs Ádám Jenő szavainak szó szerinti leírata. Egyéb idézetek, idézőjelbe téve szerepelnek.)

Genetikai örökség³

1. idézet: *Hogy is volt?* [Link](#) (Az idézet meghallgatáshoz kattints a linkre!)

Hogy is volt? Nos, igen. Ahogy meg van írva többfelé. Szigetszentmiklóson születtem 1896. december 12-én. Ezt írja a születési anyakönyvi kivonat is. Hanem már itt is valami hiba csúszott be. Ugyanis édesanyám mindenkor határozottan állította, hogy Luca napján hajnali négy órakor, sírás nélkül, jóízűen szundikálva érkeztem meg e lég burkolta plánétára. Ez pedig 13-a volna. Biztosan így is volt, de másképp lett, maradt a tizenkettedike. Ez az első dolog, amire most már sohase derül fény. Hogy drága édesanyám, Ónodi Aranka, hogy került a szigetszentmiklósi bábaasszony, Ónodi Mária segítő keze közé, már ismertebb dolog. A falusiaktól, rég ől tudtam meg akkor, amidőn Hitler Adolf firtattatta velem származásom. Ugyanis az UFA nevű filmgyártól esedékes volt néhány száz márka, és annak kézbe való adását, származásom igazolásával, voltak hajlandók kézbesíteni.

Az Ónodi tehát azonos név az Ónodival, édes kicsi anyám nevével. Ő tehát leányanya leánya. Arra is fény derült, hogy miért kapta az Aranka nevet. Elpletykálták a falusiak, hogy azért lett Aranka, merthogy Aranyka, s azért Aranyka, mert az ifjú segédtanító Arany Bálint aranykája. El is költöztette őt emiatt a szigorú egyházi kálomista gyülekezeti vezetőség. A megesett Ónodi Mária nagyanyám meg kitanulván a bábaasszonyságot, attól kezdve évtizedeken át számolatlanul segítette a világra a mások gyerekeit.

² Dr. Czeizel Endre: Gondolatok a tehetségről, Tehetség folyóirat, I.évf. 1. szám, 1993/1 [Link](#) (Letöltés: 2023.05.20.)

³ A családra vonatkozó adatok id. Arany Bálint leszármazottainak családfáját felkutató Varga Bálint (1941), valamint Dr. Arany János (1955) közléseire épül, összevetve, ill. kiegészítve a MyHeritage és a Névpon adataival [Link](#) (készült: 2024.01.20.)

Ez a homályos ablak a családfámon félszáz év múlva is nagy „szerencsémre” volt. Valahol hivatalos helyen kitudódott, hogy hiba van a kréta körül, s nos, hamar elhíresztelték, hogy zsidó van a nagyszülők között. Hiába próbált belőlem Dohnányi Ernő zeneakadémiai igazgatót sikeríteni. Zatureczky⁴ – különben igen kedves jó barátom – ezen az ablakon át, egy jól célzott lövéssel leterített.⁵

Ezek szerint Ádám zenére fogékony genetikai adottságának forrását nem csak Ádám István vérvonalában kell keresnünk, hanem az Arany vonalon is. Ádám István felmenőiről nem sokat tudunk, csupán szülei nevét: apja Ádám Mihály, édesanyja Megyeri Katalin. Az abai illetőségű Arany vérvonal viszont jól dokumentált, tele lelkészekkel és zenészekkel. A tehetséges nemesi család jelentősebb személyeit azért érdemes megismerni, hogy megismerjük Ádám Jenő kimagasló intellektusának párhuzamait.

Itt kell megjegyezni, hogy a felmenőknek nincs semmilyen vér szerinti kapcsolata a nagyszalontai Arany János költővel, mint azt némely Arany Bálinttal (1901) foglalkozó írás állítja.

id. Arany Bálint (v1854–1934)

Ádám Jenő vér szerinti nagyapja egy hatgyermekes család sokadik szülőtte. Papp Vilmos szerint⁶ a család a gyermekei taníttatásában szegényedett el, még saját házukat is el kellett adniuk. Bálint az elemi elvégzése után szolgadiák volt a Pápai Református Gimnáziumban, így tanulhatott. 1873-ban, tizenkilenc évesen került Szigetszentmiklóstra tanítónak, ahol ún. hónapos szobában lakott a helyi bábaasszony házában, akinek Ónodi volt a családneve.⁷ Egy év után, 1874-ben meghívták tanítónak egy kis somogyi faluba, Somogyviszlóra. Néhány esztendeig ott, aztán még egy vagy két másik helyen tanítóskodott, majd 1885-ben került Rinyaújlakra, ahol nyugalomba vonulásáig, 38 évig tevékenykedett. Mint „preoráns” tanító a lelkészi teendőket is ellátta. Kórust vezetett, színdarabot írt, 1911-ben az országos zsinat tagja.⁸ Rinyaújlakon négy lány- és négy fiúgyermek született, és érte meg a felnőttkort. A fiúk a Csurgói Református Gimnáziumban végeztek.⁹

Arany Bálint 1901–1987¹⁰

A Csurgói Református Gimnázium elvégzése után a budapesti Műegyetemen szerzett gépészmérnöki diplomát 1925-ben.¹¹

⁴ 1943-ban Dohnányi Ernő utódként Zatureczkyt nevezték ki a Zeneakadémia igazgatójává, ahol 1956-ig, Egyesült Államokba való emigrálásáig megtartotta pozícióját. [Link](#) (Letöltve: 2024.01.22.)

⁵ Ádám Jenő: Életrajzi kazetták, Budapest, 1979. (Fellelhető: Szigetszentmiklós, Városi Helytörténeti Gyűjtemény) Kazetta 1.: 00:10–03:00

⁶ Papp Vilmos: Órállók – Nevezetes presbiterek, Budapest, Kálvin, 2003, 123.

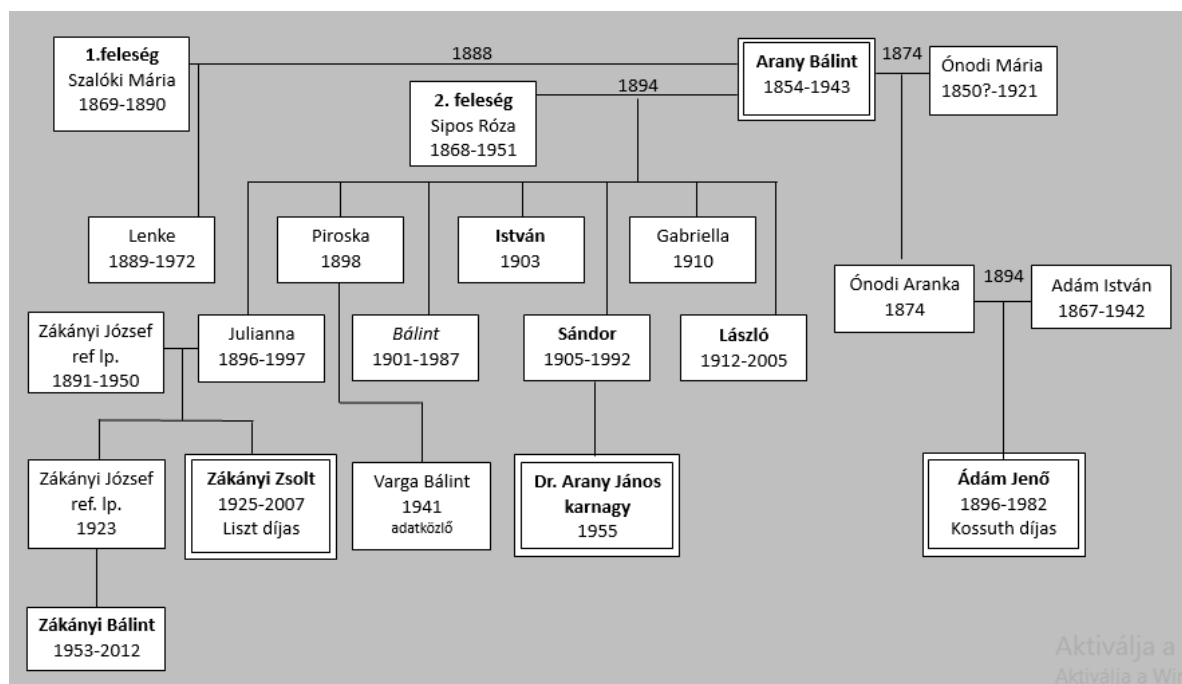
⁷ Kazetta 1.: 00’15”

⁸ Papp Vilmos: Órállók, 123.

⁹ Dr. Arany János (1955) közlése (2023.02.02.)

¹⁰ Dr. Arany János (1955) közlése, valamint [Link](#) (Letöltve: 2024.01.22.)

¹¹ A Wikipedia tévesen állítja, hogy: „Arany János költő egyenesági leszármazottja”. A Koronatanú c. könyv szerzőjének, a rinyaújlaki születésű Arany Bálintnak (1901–1987) édesapja, id. Arany Bálint (1845) tanító, évszám szerint lehetne ugyan gyermeke a nagy költőnek, de nem az. Arany Jánosnak köztudottan csak két gyermeke volt: Juliska (1841) és László (1844). Megerősítik ezt a MyHeritage adatai is, ahol 1755-ig lehet visszakövetni az Arany család eme ágának vonalát, de nem mutatható ki oldalági rokonság sem.

3. ábra
Abai Arany Bálint családfája

1945-től a Független Kisgazdapárt (FKgP) központjában dolgozott szervezőtitkárként. 1946 decemberében letartóztatták a Magyar Köztársaság és a demokratikus rendszer megdöntésére szervezett összeesküvés vádjával. A konstruált műperben (Magyar Közösségper) előbb halálra ítélték, majd az ítéletet 12 évi fegyházbüntetésre változtatták. 1956-ban szabadult, jogilag rehabilitálták, folytatta mérnöki munkáját, de rendőri zaklatások kísérték élete végéig. Könyve *Koronatanú (Emlékirat 1945–57)* címmel jelent meg (Püski Kiadó, 1990). A II. világháború utáni első koncepciós perről 2022-ben film készült, *Koronatanú*¹² címmel.

Arany István (1903–1974)

Jól orgonált, testvére, Sándor kórusát is kísérte.

Arany Sándor (1905–1992)¹³

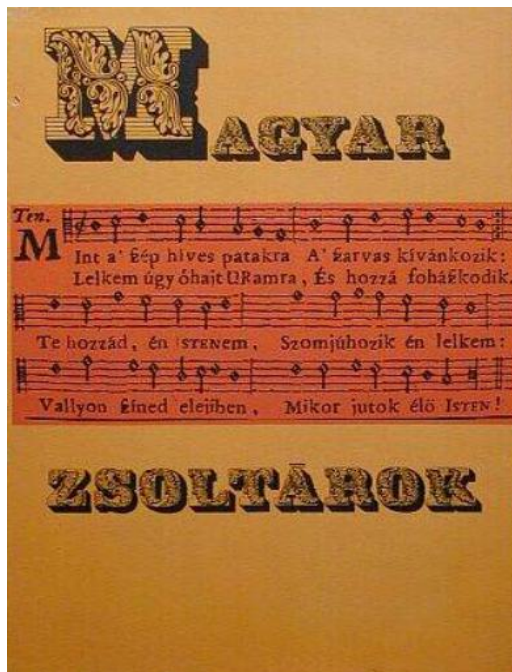
Sándor az érettségi után Budapestre került, műszaki egyetemi évei alatt és utána még évekig énekelt az Egyetemi Énekkarok férfikarában. Vaszy Viktor karnagy mellett – zenei képzettség nélkül, de kiváló érzék birtokában – betanító és másodkarnagy szerepet is ellátott. Alapított egy férfikari kvartettet¹⁴, mely 1930-tól 1933-ig minden második héten kapott 20 percnyi műsoridőt a Magyar Rádióban, hogy fiatal kortárs magyar zeneszerzők népdalokra írt férfikari szerzeményeit mutassa be. Az így elkészült kb. 60 férfikari mű „Búzavirág” címmel jelent meg 1933-ban, Bartók Béla előszavával. Ugyanez évben egyházi énekkart alapított Szenczi Molnár Albert kórus néven (ez a kórus mutatta be Kodály 114. genfi zsoltárát, melyet a szerző Arany Sándor kérésére a Pozsonyi úti református templom orgonájának avatására

¹² Az Index honlapján megtalálható a félrevezető cím és a *Koronatanú* c. film elérhetősége: [Link](#)
(Letöltve: 2024.01.22.)

¹³ Dr. Arany János (1955) közlése (2023.02.02.)

¹⁴ Molnár Imre (szerk.): *A magyar muzsika könyve*, Budapest, Merkantil, 1936, 340.

készített). Zeneszerző körökben szerzett ismeretségei és közgazdasági tanulmányai alapján 1945-től 1950-ig a Zeneakadémia gazdasági vezetője is volt. Nyugdíjasként ismeretségeit arra használta föl, hogy a számára kedves genfi zsoltárokra minél több kórusföldolgozást készíttessen. Ezekből állt össze a *Magyar Zsoltárok* című kötet.¹⁵

4. ábra
A Magyar zsoltárok fedőlapja

Arany László (1912–2005)¹⁶

Lelkészkarnagy. Bármerre sodorta az élet, ott hamarosan énekkart alapított, amerre járt, összegyűjtötte az énekelni szeretőket. Természetes volt, hogy elsősorban a gyülekezetekben szervezett énekkart. Cegléden hittanoktató lelkészként szolgált. Megalapította a Ceglédi Sztárai Mihály Énekkart, amit 1939-től 40 éven át vezetett.

Zákányi Bálint (1953–2012)¹⁷

Lelkipásztor, munkájában nagy hangsúlyt fektetett a gyülekezeti éneklésre. Szolgálati helyein gyülekezeti kórusokat alapított. 1982-től harminc éven át szervezett egyházzenei gitártanfolyamokat.

Zákányi Zsolt (1925–2007)

Kodály-tanítvány volt. A kaposvári Vikár Béla Vegyeskart 1964-től vezette, mellette gimnáziumi énektanár és a gimnáziumi vegyeskar vezetője is volt. Kórusaival 25 nemzetközi és hazai díjat nyert. 1990-ben Liszt-díjjal tüntették ki.¹⁸

¹⁵ Arany Sándor (szerk.): Magyar zsoltárok, Budapest, Református Zsinat Iroda Sajtóosztálya, 1979.

¹⁶ Az Öregtemető egyháztörténeti jelentőségű halottai, síremlékei – Cegléd [Link](#) (Letöltve: 2024.01.22.)

¹⁷ [Link](#) (Letöltve: 2024.01.22.)

¹⁸ [Link](#) (Letöltve: 2024.01.22.)

Dr. Arany János (1955–)

Karnagy, énektanár. A Psalterium Hungaricum vegyeskar alapító karnagya, a Tiszántúli Református Egyházkerület zeneigazgatója, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem docense és a Kollégiumi Kántus karnagya.¹⁹ Ádám Jenővel való rokoni kapcsolatát a ZeneSzó folyóiratban már 1996-ban feltárta: „A 100 esztendeje, 1896-ban Szigetszentmiklóson született zeneszerző nagyapám, Arany Bálint falusi tanító legidősebb unokája volt.”²⁰

Arany Bálint leszármazottai a „családi krónikák” szerint mindannyian énekelni szerető, jó zenei érzékkel rendelkező személyek voltak, közülük hárman (az Arany családból István, Sándor, László, valamint Zákányi Bálint) átlag feletti zenei érzékkel rendelkeztek, és hárman (Dr. Arany János, Zákányi Zsolt és Ádám Jenő) pedig kimagasló zenei képességekkel bírtak. A jó zenei – öröklött – adottságok teljes bizonyossággal jellemzik a családot.

Megfigyelve az évszámokat, feltűnik az a különös helyzet, hogy Ádám Jenő mindegyik nagybátyjánál idősebb volt. Ez a szokatlan helyzet a nagyapa Arany Bálint (1845) késői házasságának a következménye, ami generációk elcsúszásához vezetett. Így lehetséges, hogy unokatestvéreihez viszonyítva egy fél évszázaddal öregebb volt.

A szülői háttér

Ádám Jenő édesapja, Ádám István, alocsúti származású szegény sorsú paraszt. Két tucat szőlőtőke várt rá, mint összes örökség, így hát feljött Pestre közrendőrnek. Hat osztálya volt, „igen szép volt az írása, és ami fő, kifogástalan a helyesírása” – mondja róla Ádám Jenő – szeretett olvasni, és jól furulyázott (ébenfából készült, zenekari furulyáról beszél Ádám Jenő, így különböztették meg a népi furulyát a blockflötétől).

 2. idézet: Szívesen hallgattam [Link](#)

Szívesen hallgattam apám furulyajátékát. Apámnak mindig volt ilyen – nem pásztorsíp volt ez, hanem – zenekari furulyája (blockflöte), eleinte emlékszem, egy rózsafából, amerikai rózsafából, mondta ő. Mindig csereberélte, vagy újat vásárolt, egyiket eladta, másikat megvette, míg végre kikötött egy ébenfából készült szabályszerű zenekari furulya mellett. Azon játszadozott, mikor szabadnapos volt, órákon keresztül, és én meg hallgattam, hallgattam és csodáltam, hogy milyen szépen játszik.²¹

Szegénységük ellenére támogató közeget biztosított fiának. Krisztinavárosi búcsún kapott tőle egy játékhegedűt. Tanulásra bízta, tanítónak adta, ami a felemelkedés útja volt számára, pianínót szerzett neki, segítette, amiben csak tudta.

Édesanyja, Ónodi Aranka, 17 éves korától cselédlányként dolgozott Budán. Szeretett énekelgetni, sok magyarnótát tudott. A serdülőkorú, 13 éves Ádám Jenő megpróbálta lejegyezni az anyjától hallott dalokat. Nyolcvankét dalt írt le kezdetleges kottázással és összes versszakkal.

Elmondható tehát, hogy a jó genetikai örökség mellett kora gyermekkorától inspiráló szülői példát láthatott Ádám. Származása, anyagi háttere azonban nem segítette a kibontakozást. Emlékezésében felidézi, hogy ezért később „reakciós paraszt-, vagy proli-

¹⁹ [Link](#) (Letöltve: 2024.01.22.)

²⁰ Arany János: Személyes szavak Ádám Jenőről, ZeneSzó, VI. évf., 1996/10, 3. [Link](#) (Letöltve: 2024.01.22.)

²¹ Kazetta 2.: 18'53" – 19'43"

ivadéknak”_nevezik²². Huszonöt évesen kőbányán tanított, és szóvá tett bizonyos rendelkezéseket: „*kezdet híre kelni annak, hogy rebellis bolsevik híron pendülök, nem is csoda, hiszen onnan jöttem.*”²³

A környezet

Buda, Krisztinaváros, polgári hatások

Saját lakás híján 8-szor kellett költözködniük, de a környéken maradtak. Születésekor a Mészáros utcában laktak, majd a Pálya utca 3., az Attila utca 81., kicsit távolabb a

5. ábra
Budapest Krisztina város 1903²⁴

Városmajor utca 47. és a Maros utca 44. következett, aztán vissza megint, az Attila utca 53. szám alatt laktak egy földszintes, ős-öreg házban, ahol egy tucatnyi, egyszoba-konyhás, minden komfortot nélkülöző lakás volt, szegényes lakókkal. Itt már lakbért is kellett fizetniük. Ekkor Ádám Jenő már 17 éves volt, és így neki is dolgoznia kellett.

Elemiskorában nevezetes hely volt számára az Alagút utca irányában a Horváth-kert felőli részen a *Budai Színkör*²⁵. Ez egy nyári színház volt, Budának egyetlen színháza. A társulat a téli hónapokat Temesvárott töltötte. Gyermekként gyakran támadt rá alkalom, hogy egy-egy

²² Kazetta 1.: 12'40''

²³ Kazetta 5.: 23'35'' – 24'13''

²⁴ [Link](#) (Letöltve: 2024.01.24.)

²⁵ Budai nyári színház (1843–1937), *Nözl* Fülöp temesvári és nagyszebeni német színigazgató alapította, 1843-ban egy faépületet építettek a színház számára a Horváth Kertben. 1870-ig németül játszottak, 1861-ben magyar nyelvű előadásokkal kísérleteztek a színkörben, majd 1888-tól 1915-ig – amikor Ádám gyermek volt – *Krecsányi* Ignác új műsortervvel igazgatta a színházat. A német színházi hagyományoktól eltérve sok magyar szerzőktől származó művet mutatott be. [Link](#) (Letöltve: 2024.01.24.)

színdarabot megnézzem, ha apja ügyeletes volt. Láthatta Blaha Lujzát és Jászai Marit. Ugyanitt Fedák Sári is fellépett a János vitézzel. Sok színdarabot látott, ami a későbbi színházzal kapcsolatos jártasságát megalapozta.

Visszaemlékezésében Ádám a mélyen beleivódott apróbb élményeket is számontartja. A trombitálva kivonuló lóvontatású tűzoltókocsit, a mesterségét művészi színvonalra emelő Bieber Károly²⁶ kovácmester igényes trombitajátékát, a mozizongorista játékát és a Monarchia ünnepein felhangzó fúvószenét.

Szigetszentmiklós – A magyar népi kultúra hatásai

A nyarakat nagymamájának falujában, Szigetszentmiklóson töltötte, ami egy elszigetelt magyar település volt, sőtét, ő-ző nyelvjárással. Itt még funkciójában élt a magyar népi kultúra. A gyerekek dalosjátékokat játszottak, a felnőttek mulattak. Így emlékszik vissza erre Ádám Jenő:

 3. idézet: *Vasárnap még* [Link](#)

Vasárnap még késő este, sőt éjfél tájban is dalolás folyt. Nem messze a Simonsics doktor úr házatól volt egy nagy vendéglő, ahol minden vasárnap hatalmas nagy táncmulatság volt. Ott volt a fiatalság majdnem teljes egésze. Copfos leányok, helyre legények, kurjongatás, cigányok, tánc, csárdás.²⁷

A lányok már korábban hazamentek, még aztán éjfél tájban is egy-egy legény, egy másikkal összeölelkezve, jó kapatosan, dalolva ment végig a falun. Új nóta volt akkor – emlékszem rá, hogy most is fülemben cseng – az „Általmennék én a Tiszán ladikon”. De aztán sok ilyen hasonló eredetű népdal, amit csodálatosképpen aztán évek múlva hallottam viszont a Zeneakadémián Kodály Zoltán szerzői estjein.²⁸

Az iskolák

Még nem töltötte be a 6. évet, amikor elemibe adták. Ennek negatívumairól is őszintén beszél Ádám, aminek következtében az 5. elemi is elvégezte, és csak utána ment a képzőbe. Ebben a korszakban 4 év elemi, 4 év polgári volt a szokásos, de aki nem ment polgáriba, az iskolakötelezettség miatt még az 5., 6. elemi osztályt is el kellett végeznie. Így 5 elemi és 4 polgári után került Ádám Jenő a képzőbe, ami akkor a 15–19 éves korosztály számára 4 éves volt.²⁹ A nagy háborút és a négyévnyi hadifogságot követően magyar–német és történelem–földrajz tanári végzettséget szerzett, majd ezután 25 évesen kerül Kodály zeneakadémiai osztályába.

Zenei hatások elemis korában

Az első két elemiben legszívesebben az éneklésre emlékszik vissza. A harmadik osztályról ezt mondja:

²⁶ Bieber Károly (1893–1992) Munkácsy Mihály-díjas iparművész, műkovács, a magyar vasművesség jeles mestere volt. [Link](#) (Letöltve: 2024.01.03.)

²⁷ Kazetta 2.: 01'08" – 01'40"

²⁸ Kazetta 2.: 02'33" – 03'20"

²⁹ Szakál János: A Magyar tanítóképzés története, Budapest, Hollósy, 1934, 82. [Link](#) (Letöltve: 2024.01.03.)

 4. idézet: A harmadik osztályról [Link](#)

A harmadik osztályról nem sok mondanivalóm van. Nem emlékezem különösebb történésekre, csupán csak egyre. Mert minden másnapra vagy minden harmadnap, vagy csak úgy, nem is tudom, ha eszébe jutott a Bárány tanító úrnak, kiült a pódium szélére, egy széken keresztbe tette a lábát, és elkezdett énekelni, és azt mondta, hogy énekeljete. És itt is számomra ez az éneklés volt az, ami olyan mély benyomást keltett, hogy ezeket a percek akármelyik pillanatban ma is vén fejjel tökéletesen vissza tudom idézni. A dalok jó részét is. Persze nem azokat a dalokat daloltuk, amiket ma az iskolában. Tehát a gyermekdalokat. Ó, Istenem, de hiszen mi ott Szigetszentmiklóson énekeltek a gyerekdalokat, mi voltunk a szerzők. Bennünket nem kellett megismertetni a Bújj-bújj zöld ággal, meg egyéb ilyen gyermekjáték-dalokkal, azoknak egy részét mi költöttük, és abban benne éltünk. Itt ezek a dalok nem szerepeltek. Itt egy kicsit olyan nagyobb emberkének való dalokat énekelte a Bárány tanító úr. Ilyet például, hogy:

*Szomorúan szól a magyarnóta,
Hej, miként is szólna sok idő óta.
Nem tudom, mi van ezzel a néppel,
Sír a magyar, sír a magyar régen.*

Hát ilyen szomorkás dalokat énekeltek. Aztán magyar népdal címén ilyesvalamit, hogy: "Mily boldogság, mily boldogság, fenn a réten, fenn a réten, szerte jární", és így tovább. Ilyen idegenszerű dalokat. Na meg aztán megtanultuk már akkor a Himnuszt énekelni, mert hiszen iskolaiünnepélyek is voltak, és akkor összeterelték az ifjúságot.³⁰

A negyedik osztályról így beszél:

 5. idézet: Megcsodált tanítóm [Link](#)

Megcsodált tanítóm volt a Kovács István tanító úr, aki harmóniumozni is tudott. Azt hiszem, ez volt az első hangszer, ami annyira lekötött, és ő kísérte az ünnepélyeken a gyerekhadnak az egyszólamú énekét. Néhány évtized múlva ez a Kovács bácsi ott énekel előttem a második tenorban, a Budai Dalárdában. Ötöle már több dalt tanultunk, de ott is főként csak az ünnepélyekre voltak tekintettel.³¹

Templomba a Szilágyi Dezső térre jártak, ahol találkozhatott a református énekek lassú, egyenletes ritmusban történő éneklésével. Ezekről azonban semmiféle említést nem tesz visszaemlékezésében.

Tízéves korában Szigetszentmiklóson megismerkedett a híresen jó hangú Csikesz Endre rektorral³², akit az operaházban is hívtak. Az állomásfőnök lánya szépen zongorázott, a fivére a Bohr Laci – aki később a BHZ³³-nak a bőgőse lett – ügyesen hegedült.

Nem tudtam betelni a zenélésükkel. Szorongó, vágyakozó szívvel óhajtottam, vajh én is tanulhatnék muzsikálni. Ám erre egyelőre még várnom kellett.

³⁰ Kazetta 2.: 09'00" – 11'26"

³¹ Kazetta 2.: 11'30" – 12'25"

³² [Link](#) (Letöltve: 2024.01.22.)

³³ 1923-ban alapult Budapesti Hangversenyzenekar, amiből 1952-ben Állami Hangversenyzenekar, majd 1997-től a Nemzeti Filharmonikus Zenekar lett.

Zenei hatások polgári iskolás korában

Az énekórák itt is csak hallás utáni dalolásban merültek ki – meséli Ádám Jenő. Nagy elszántságról tanúskodik, amit leír 12 éves koráról:

6. idézet: A tanárok közül [Link](#)

A tanárok közül főként Altenburger Adolfot szerettem. [...] Ő tanította az éneket, azon kívül még zongorázott is néha, igen közel éreztem magamhoz. [...] A zongora persze zárva volt előttünk – hisz agyon is vertük volna. A tanárjelöltek reggel 7-től 8-ig gyakorolhattak rajta. Be is mentem néha jó korán, már hét órára is, hogy hallgathassam a gyakorló tanárjelölt játékát. Egy Clementi szonátát gyakorolt hosszú ideig. Erre már emlékszem.³⁴

Egy alkalommal az osztályuk szabadjegyhez jutott. Már akkor is eléggé divatba volt a „vattázás” (ingyenes, vagy kedvezményes jegy), és így a Zeneakadémiára kerültünk egy matinéra, amelyen Backhaus³⁵, a híres zongoraművész – akkor bizony fiatalember volt – zongorázott. Ott már nyitott értelemmel füleltem. És el is hoztam magammal az egyik zenedarab kezdő ütemeinek dallamát. Tíz évnél később rájöttem aztán, hogy a g-moll ballada volt.³⁶

Tizenhároméves korában kapott édesapjától egy noteszt. Abba írta bele, amit fontos dolognak tartott.

7. idézet: Kicsírázott bennem [Link](#)

Kicsírázott bennem a dalgyűjtő apró magva is. Édes kicsi anyám örökös házi dolgai közepette gyakran halkan, de igen kedvesen énekelt. Nos, nem paraszti népdalokat, hanem nótákat. Az volt az uras. Összesen 82 dalt gyűjtöttem, mert bizony leírtam minden verseivel mindegyiket. De nem csak a verseket. Többet. Dallamaikat is kezdtem lekottázni. Már előzőleg kezembe kerülhetett valami kottás könyv vagy füzet, mert hiszen sehogy sem emlékezem rá, hogy honnan és minek a mintája alapján írtam le az első kottát az öt vonalra. Igaz, a zsoltároskönyvben is voltak kották, és a hittanórán kezünkben tartottuk, de abban csak kétnegyedes félkották szerepeltek. Az én kottázásomban meg javarészt negyedekkel jelöltem a hangjegyeket. Ismétlem, nem tudom, hogy hol találok életemben először a kottákkal, és hiába töröm a fejem, nem tudok rá visszaemlékezni. Az egyes dalok kottázásakor a hangmagasságot helyesen jelöltem, itt-ott még félhangok előtt a keresztek is kitétem. Ám a ritmus jelöléséhez sehogy se konyítottam. Mindent négynegyedes ütembe szorítottam. A gyűjtemény vége felé javult valamit a helyesírása a kottáknak, de az már valami másolás lehetett. Valamilyen kottás füzet ekkor már lehetett kezemben. Meghatva lapozgatok ma benne 70 év távlatában. Hiszen annak is 50 éve, hogy az országot jártam népdalgyűjtés ügyében.³⁷

³⁴ Kazetta 2.: 45'04" – 46'40"

³⁵ Wilhelm Backhaus (1884–1969) német zeneszerző és zongoraművész

³⁶ Kazetta 3.: 00'45" – 01'28"

³⁷ Kazetta 3.: 08'45" – 10'55"

A képzőben – nagy áttörés

1910-ben Ádám bekerült a tanítóképzőbe.³⁸ Ekkor kezdődött a módszeres zenetanulása. Sztankó Bélától³⁹ órarend szerinti zongoraleckéket kapott. Emellett a hegedű is kötelező tantárgy volt. Ekkor vett édesapja egy öreg pianínót 110 koronáért.

8. idézet: *Szegény szüleim* [Link](#)

Szegény szüleim hány lapát kokszot vetettek a kazán torkába ennyi pénzért. Életem első döntő nagy fordulata. Ezentúl a földszinti kapualji házmesterlakásból zengett-zúgott a kis pianínó. [...] A Zoltai-féle zongoraiskola⁴⁰, amit játszanom kellett, nem volt ínyemre. Sehogy se szerettem. Már három hónap alatt kitanultam. Szidott is érte a Sztankó bácsi, a precizitás hiánya miatt. Száguldottam a tanulással, mondhatom, nem éppen javamra. Hallatlan nekibuzdulásomban, mohó falánkságomban fél év után belefogtam Beethoven Pathetique szonátájának első tételébe. Mikor Sztankó bácsit elfogtam a folyosón, hogy hallgasson meg, hallva a szonáta elleni merényletet, földre ejtette a zsinóros szemüvegét, még leszidni is elfelejtett. [...] Utolértem még azt a két társamat is, akik már szépen játszottak zongorán.⁴¹

A képzőben eltöltött évek alatt rendszeresen eljutott az Operába is. Gounod Faustja volt az az első döntő élmény, ami végérvényesen magával ragadta.

9. idézet: *Később, amikor* [Link](#)

Később, amikor már többet is láttam, hallottam operákból, az önképzőkörben sorozatos előadásokat tartottam az egyes művekről, zenészeikről, szerzőikről, a szövegeikről. Beszéltem a társaim és egy-két tanár előtt, bőven illusztrálva a zongorán játszott és részben énekelt részletekkel. Itt, a tanítóképzőben kezdődött hát az én később oly intenzíven művelt zenei népművelői munkásságom, kezdeményező tevékenységeim a rádióban, meg a televízióban.⁴²

A Képző sok hegedűséből álló együttest, amelyek főként verbunkos és könnyű klasszikusok egyszerű átíratait játszottak zongorakísérettel, egy idő után szinte teljesen rábízták. Erről tanúskodik a Tanítóképző-intézet Értesítője az 1914–1915-ös iskolai évről.⁴³

A március 15-i műsorban emellett, hogy vezényelte az ifjúsági ének- és zenekart, látható, hogy még két darabot kamarában és egy darabot szólóban is játszott. Ezek jól mutatják, hogy teljesen kezdőből hova jutott el 4 év alatt.

³⁸ Kazetta 3.: 19'15''-tól

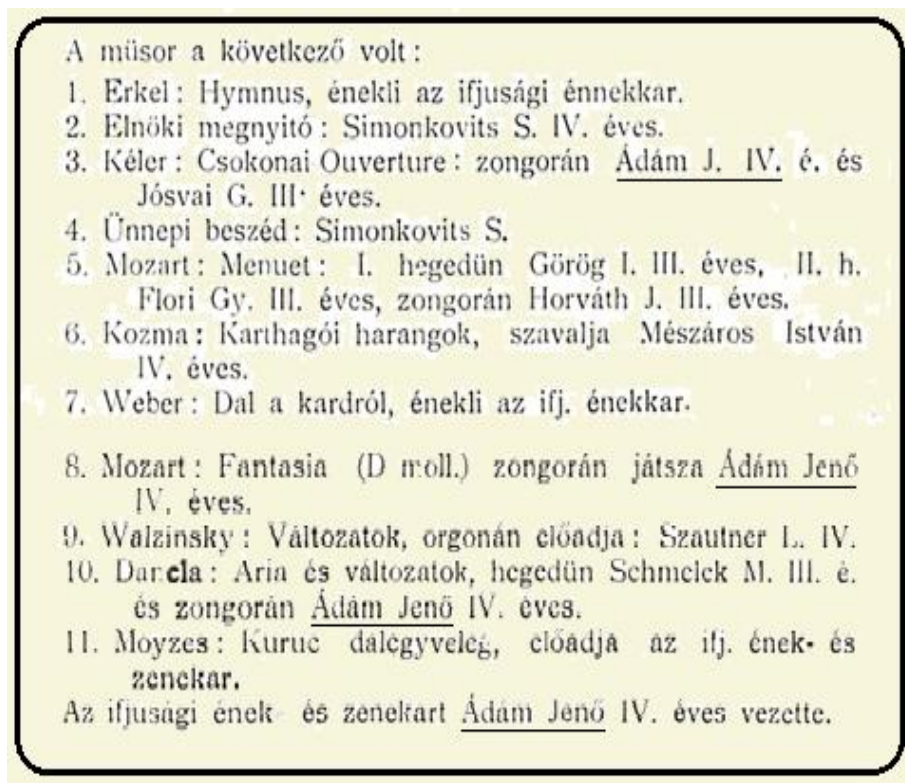
³⁹ Sztankó Béla (1866-1939): zenepedagógus és zenetörténész. Polgári isk. énektanár, majd min. előadó volt. 1929-től a Zeneművészeti Főisk. tanára. Tankönyveiben fontos szerepet kapnak a népdalok.

⁴⁰ Zoltai Máttyás: Elméleti és gyakorlati zongora-iskola a legújabb tanterv figyelembevételével tanító- és tanítónőképző-intézetek számára. I. rész, Budapest, Frnaklin-Társulat, 1909.

⁴¹ Kazetta 3.: 21'20'' – 23'43''

⁴² Kazetta 3.: 24'40'' – 25'31''

⁴³ Dr. Baló József ig. (szerk.): A budapesti állami elemi Tanítóképző-Intézet Értesítője az 1914–1915. iskolai évről, Budapest, 1915, 36. [Link](#) (Letöltve: 2024.01.30.)

6. ábra

Március 15-i műsor

Részlet a tanítóképző-intézet 1914–1915-ös értesítőjének 35–36. oldaláról

A nagy háború idején

Az utolsó tanév (1914–15) a háború légkörében tel. Voltak már hősi halottjai is a képzőnek. Ádámot gyenge testalkata miatt az első sorozáson még alkalmatlannak nyilvánították. A háború sokakat lelkesített, sokfelé zengett a nóta: „Megállj, megállj, kutya Szerbia, nem lesz tiéd a soha Bosznia! Levágjuk a Szerbiát...”⁴⁴ és így tovább.

*Az iskola derűs életére olyanféle derengés borult, mint napfogyatkozásor megtört fény erdőre, mezőre. Látszott már, hogy a háború a levélhulláskor nem ér véget. Bennünk bizsergett a „Ki tudja, mi lesz?”*⁴⁵

Elérkezett a záróvizsgák ideje, és mint arról a 14–15-ös évkönyv tanúskodik: „Magyar nyelvű népiskolai tanítóságra [képesítettet a] sikeresen kiállított képesítő [vizsgálata] alapján: Ádám Jenő (Szigetszentmiklós)”, valamint „[Református egyházi] ének- és zenére képesítettet: Ádám Jenő”⁴⁶.

Újabb költözés, de ezúttal már lakbért is kellett fizetni a családnak, ezért dolgoznia kellett:

🔊 10. idézet: Nem volt más hátra [Link](#)

⁴⁴A dal a Harminckettes baka vagyok én című lemezen jelent meg. Ez az album eredeti felvételeket tartalmaz az 1914–18 közötti időszakból. Ilyen a Megállj, megállj, kutya Szerbia. [Link](#) (Letöltve: 2024.01.30.)

⁴⁵Kazetta 3.: 41’45” – 42’10”

⁴⁶Dr. Baló József ig. (szerk.): Az I. Ker. M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-intézet Értesítője az 1914–1915. iskolai évről, Budapest, 1915, 42.

Nem volt más hátra, elemi iskolás tanítványokat vállaltam, több jómódú családnál is, zongorát és minden más tárgyat tanítottam a gyerekeknek. Gondterhelt és zaklatott voltam, mert én tovább akartam tanulni mindenképp. A zene is égetett, űzött. Apám egy ízben rábeszélte, hogy vállaljak állást a fővárosnál. [...] 1915 [még nincs 19 éves] szeptemberében el is kezdtem, de egyre csak sorvadoztam, sápadoztam. Sztankó bácsival is beszéltem, mitévő legyek. Nem nagyon biztatott.

Egy ízben mégis bementem a Zeneakadémiára, bejelentkeztem Moravcsik főtitkárhoz orgona és zeneszerzésre. Kikérdezte, hogy mit tudok. Azzal bocsátott el, hogy előtanulmányaim erre bizony nem jogosítanak. Ez is letört. Pedig titokban hogy gyúrtam az összhangzattant, csak úgy magamtól. Szegény apám látva nyomorúságomat egy ízben elsírta magát, és reszkető hangon biztatott: „Iratkozz hát be a tanárképzőbe, ott tanulhatsz zenét tovább is. Majd csak elleszünk valahogy”. Mindketten sírtunk, hiszen egy kissé azért fel is oldódtunk. Kiváltottam hát az indexemet a tanárképzőbe, magyar–német, történelem–földrajz szakra.⁴⁷

December közepén újra sorozták a 1895–96-os korosztályt. Ezúttal Ádám is alkalmasnak bizonyult. Decemberben, pár nappal 19. születésnapja előtt lekollokvált a féléből.

🔊 11. idézet: 1916. január [Link](#)

1916. január 17-én parancs szerint a 29-es honvéd gyalogezredbe önkéntesként bevonultam a kelenföldi laktanyába. Ott aztán fújhattuk a bakánótát, hogy:

*„Maradt itthon egy-két-három nyomorult,
Rátok lányok, még az ég is beborult.”⁴⁸*

Csak hát messze esett tőlem az efféle zajongás, hiszen bennem már másfajta zene élt, végre is már 12 évesen⁴⁹ egy latin szövegre írt szabályos misét komponáltam két szólamra és orgonára. Sőt, kálvinista létemre osztálytársam, Szauner Lajos kísérete mellett az óbudai templomban mindenszentek napján egy Requiemet énekeltem végig szólóban. Aztán meg versenyre keltem Schuberttel is, mert sorra zenésítettem meg a német tankönyvemben magyarra fordított Heine verseket. Nem csoda, hogy megrökönyödtem ezen az elvakult üvöltésen.⁵⁰

Március elején az egész „önkéntes” osztagot tisztiiskolába vezényelték Isaszegre. Mint tanító, hadapródjelölt-örmester rangot kapott. Júniusban már vitték is őket a 29. honvéd népfelkelő gyalogezred megsegítésére a galíciai síkságra, de mire kiértek, azok már fogságba kerültek. Onnan Ditróra vitték őket, ami az akkori magyar–román határ közelében volt.

🔊 12. idézet: Mint szakasziparancsnok [Link](#)

Mint szakasziparancsnok, csupa idős, 40 évnél korosabb népfelkelő volt az én legénységem. [...] Esténként összeverődve szüntelen énekelünk. Igen-igen, azokat a búsongó, sohasem harci tüzes bakánótákat, melyeket ma már ritkán, egyre kevesebben

⁴⁷ Kazetta 3.: 45'39" – 47'41"

⁴⁸ Kazetta 3.: 49'49" – 50'20"

⁴⁹ Az évszám kérdéses, hiszen 12 évesen még a polgári 2. évét járta és semmiféle zeneoktatásban nem vett részt. A helyes életkor megjelölés valószínűleg 17.

⁵⁰ Kazetta 3.: 51'09" – 52'13"

ismernek. A faluszéli réten, rőzseláng mellett, beledalolva az éjszakába. Alig győztem őket tanulni és lejegyezni. Effélék voltak.⁵¹

Szür-ke kö-peny a gyász szem-fe - de - lem. Nem szép ha - zám föld - je ta - kar en - gem.
 A - nyám, a - nyám ked - ves é - des - a - nyám. Ma - gam fek - szem a Dnyesz - ter fo - lyó part - ján,
 O - rosz or - szág föld - je bo - rult re - ám, Si - rat - hat már sze - gény é - des - a - nyám.
 O - rosz go - lyó ta - lál - ta - ja szí - vem, Ki - ol - tot - ta a szép pi - ros vé - rem.

7. ábra
Ádám énekének kottázása

Augusztus 27-én betörték a román csapatok, a frontvonalra vezényelték őket, ahol 3 hónapig harcoltak a határvonal környékén a románokkal, Csíkszereda közelében.

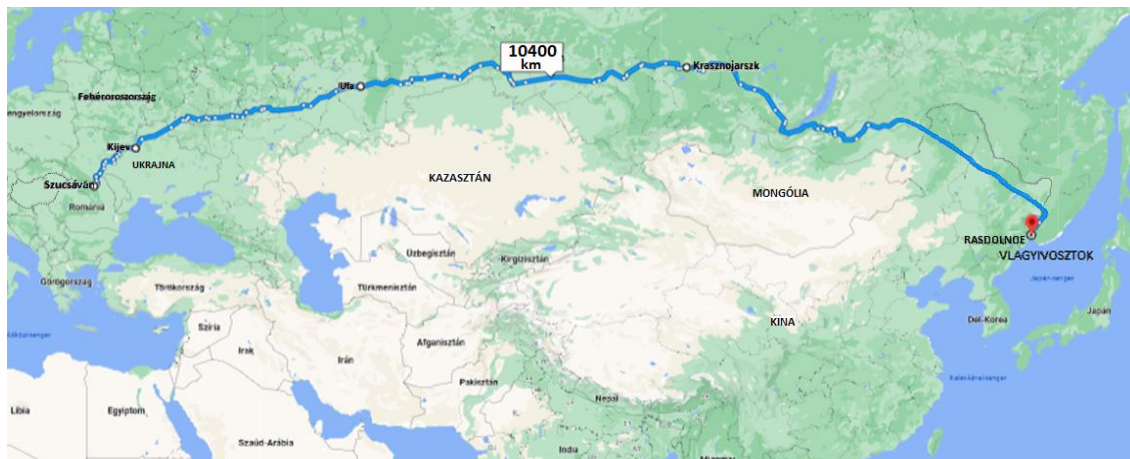
🔊 13. idézet: A szétzilált románokat

A szétzilált románokat most oroszok váltották fel. Köröztek a repülők, támadás készült. November végén szörnyű ágyútűz után vitézül támadtak. Hátunkba kerültek. Elöl-hátul közrefogva nem lövöldöztünk, ők se puskáztak, egyszerűen lefegyvereztek. December másodika volt, anyám születése napja.⁵²

Hadifogság

A hadifogságba vezető és majd onnan visszavezető útvonalat jól nyomon követhetően rögzítette Ádám Jenő. A moldvai síkságon át Csángóföld, Bukovina után érkeztek Szucsávánba. Itt töltötte a 20. születésnapját.

Innen 1917. január 17-i indulással vitték őket tovább, át az Ural folyón Ufa (Уфа) városba,

8. ábra
A szibériai hadifogságba vezető útvonal

⁵¹ Kazetta 3.: 59'57" – 1:02'21"

⁵² Kazetta 4.: 04'42" – 05'20"

majd Krasznojarszk (Красноярск), Irkutzk (Иркутск), Csita (Чита) után a mandzsúriai határon át Csicsikarba (Qiqihar Hejlungcsiang, Kína). Usszuri (Уссури) folyó völgyén át ismét orosz földre, egy Rasdol'noe (Раздольное) nevű kisvárosba, ami nem messze volt már Vlagyivosztoktól (Владивосток). Negyvenkilenc napon át, 10 400 km-t szállították őket.

Rasdolnoje – Habarovszk

Ebben a tiszti táborban 4-500 osztrák és magyar hadifogoly tiszt volt. Művelt emberek. Mivel nem dolgoztatták őket, mindenféle kulturális tevékenységet folytattak. Volt egy héttagú zenekar is, amely kiegészítését Ádámmra bízták. Hihetetlen, de a Vöröskeresztől kapott szeretetadomány ládáiból egyesek igen jó hangú hegedűket, vonós hangszereket barkácsoltak, húrokat pedig Tiencsinből (Kína) hozattak.

14. idézet: Egyik osztrák társunk [Link](#)

Egyik osztrák társunk klarinétozott, egy magyar fiú meg szépen fuvolázott. Egy pesti patikus, bizonyos Medveczky heteken át bajlódott egy tárogató elkészítésével. Néhány hónap múlva már zeneestét is rendezhettünk. Volt egy férfikar is, meghaladta a száz főt. Én aztán alig győztem az átiratok és a különböző hangszerelések tömegét. Többek felkérésére zenetörténeti tanfolyamot is tartottam.

Mikor aztán Berecz bácsi, az öreg zászlós szőlőskei tanító elkészítette az ötöktavos zongoráját –, melleleg micsoda fanatikus akarás, micsoda türelemjáték! Mennyit ólálkodott a konyha körül a megfelelő kifőtt csontért, hogy belőlük a billentyűzet fedőlappját kifűrészelve. Az ő engedélyével játszhattam rajta a kiszabott időben.⁵³

A zongoraépítésről Berecz Ottó fia, Csaba is beszámolt, felidézve édesapja szavait:

„Nagyon hiányzott nekem a hangszer, ezért hihetetlen tervet gondoltam ki, hogy csináljak egy kisebb zongorát” – írja emlékirataiban Berecz Ottó. Mivel a foglyok heti egyszer örkisérettel kimehettek a táborból, nem okozott gondot az alkatrészek beszerzése, egy székelő asztalos pedig a famunkában segített, így 1917 tavaszára⁵⁴ el is készült a nem túl erős, de finom és kellemes hangú kis zongora. A hangszert a fogolytábor színházában használták, és többen is megtanultak rajta játszani. A zongorának rövidesen szomorú vége lett. A gyakori költözések miatt a hangszert Berecz Ottó a habarovszki svéd vöröskeresztes konzulra bízta, aki megígérte, hogy hazajuttatja azt Magyarországra. Ám az 1917 őszen kitért bolsevik forradalom káoszában a diplomátára rátörtek a kozákok, őt és családját megölték, a mozdítható értékeket elvitték, a bútorokat és a hangszert összetörték.^{55 56}

⁵³ Kazetta 4.: 18'40" – 20'00"

⁵⁴ Berecz hamarabb került fogságba, mint Ádám, és segítette a zenei és a hitélet gyakorlását. A kis hordozható harmóniumot főleg istentiszteleti hangszerként használták. (lásd. Kovács Bálint: Krisztus kised egyháza – Magyar hadifogoly-gyülekezet az I. világháborúban, Budapest, KIE 1999. 41, 114.)

⁵⁵ Kiss Sándor: Zsoltárhang a tajgán, in: Reformátusok Lapja, 2015. november 1. [Link](#) (Letöltve: 2024.01.23.)

⁵⁶ Később a hadifogoly-zongora szomorú sorsából okulva Berecz Ottó a Nyikol-Usszurijszk-i (Уссурийск) táborban összecukható harmónium készítéséről döntött, amellyel baj esetén akár futni is lehetett. Ezt használták a KIE vezetésével tartott istentiszteleteken (Kovács: Krisztus kised egyháza). Ebben az időben azonban Ádám már nem volt ott. Kapcsolatuk azonban Berecz-cel a hadifogságból való szabadulásuk után is megmaradt. Berecz hazatérve elkészített egy harmóniummásolatot, amit a hajdúszoboszlói Bocskai István Múzeumnak ajándékozott.

9. ábra
Berecz Ottó a maga készítette hangszerével

15. idézet: A mellékhelyiségben [Link](#)

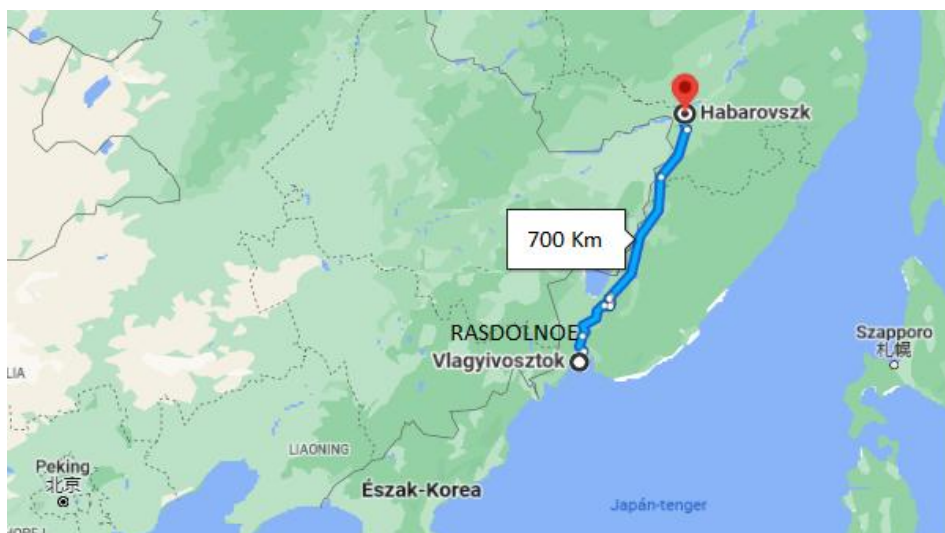
A mellékhelyiségben a hegedűsök gyakoroltak. Három jó primás is akadt közöttük. [...] Hogyne, hiszen egymást érték a színelőadások, vidám esték, kabarék, hol az osztrák, hol a magyar társulat lépett a szűköcske színpadra. Folytak a próbák, Ibsen darabjai: Vadkacsa, Solness építómester, stb. A női szerepeket hadapródok játszották, akik között nem egy – főként aki a Nóra szerepét játszotta – igen hitetően lépett fel. Mert Peer Gynt is ment, amelyhez a Grieg zenét, ahogy illett, én szolgáltattam zenekarommal. A kedves osztrák társulatnak is megvoltak a kiváló színészei, rendezői. Ők is mind-mind tartalékosok, fürge fiatalok.⁵⁷

A több mint tízezer kilométerről hazavágyó érzésekről szól az a fogolytábori verses színháznyitó prologus, melyhez Ádám komponálta a zenét. Ennek partitúrája kódexszerűen egybefűzve több más írással, Ádám életében még megtekinthető volt a Budavári Palotában, a Munkásmozgalmi Múzeumban.⁵⁸

1917 őszén új helyre vitték őket, kb. 700 km-re északra, Habarovszkba (Хабаровск), ahol sokkal rosszabb körülmények voltak. Zsúfoltság, kb. 5000 hadifogoly és élelemhiány volt a jellemző. Ennek ellenére rengeteg színházi előadást csináltak. Az élményszerű elbeszélésből egy részlet:

⁵⁷ Kazetta 4.: 20'05" – 20'12"; 21'25" – 22'16"

⁵⁸ Kazetta 4.: 26'30" – 27'00". 1990. január 1-től a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum egyesült. A Budavári Palota A épületében működő intézmény új neve: Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történelmi Múzeum volt, azonban újabb átszervezés folytán pillanatnyilag nem tudni, hol található az anyag. Felkutatása folyamatban van.

10. ábra
Térkép: Rasdolnoe–Habarovszk

🔊 16. idézet: *A színház vitte a főszerepet* [Link](#)

A színház vitte a főszerepet. Jóformán mindenki ennek a bedolgozójaként foglalatoskodott. Függyöny, díszletek, ruhatár, a számtalan kellék készítésével babrált száz meg száz munkaéhes kéz és ügyeskedő ujj. Világítás, hatalmas üvegedényekbe töltött festett vízen átszűrt lámpafény adta a megfelelő effektust. Bizony már el sem tudom mondani, mi minden készült ott. De voltak is előadások művészi tökéletességgel, pompázatosak. A rendező, ha jól emlékszem, egy Vágó nevű társunk, aki állítólag a Pesti Vígszínháznak lett volna rendezője. Tökéletes volt Lengyel Menyhért Tájfúnja. Elbűvölő operettek, [Jakobi Viktor] Sybill, [Lehár Ferenc] Víg özvegy, [Huszka Jenő] Gül Baba, [Kacsóh Pongrác] János vitéz, káprázatos tálalásban. A városból, ahol akkoriban csak kínai színház volt – itt-ott kiszöktünk –, olyan tömeg jelentkezett jegyekért, hogy egy-egy előadást sorozatban kellett adni.⁵⁹

Volt valamelyest zenekar is, Kálik Jenő tanítgatta. Mert hiszen partitúrák, kották nem lévén, az operettek dallamait, mások szövegeit is úgy kellett összegyűjtenie a sok száz füttyös, dalos operettkedvelő emlékezete után. A megfelelő hangszerelés már a mi dolgunk volt.⁶⁰

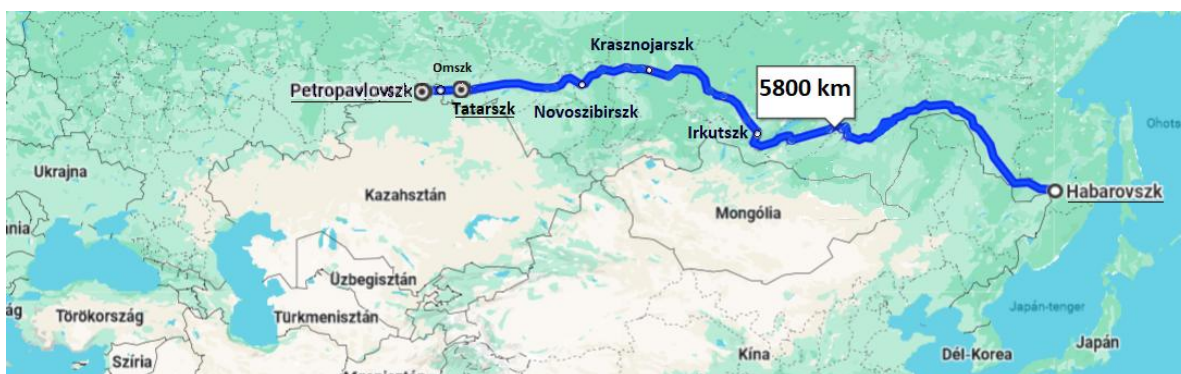
Hazafelé

A 21 éves Ádám az alultápláltság miatt beteg lett. Az A-vitamin hiánya következtében farkasvakság lépett fel nála. Hadirokkantak cseréje keretében útnak indítottak egy vonatot, amelyre 1918 nyarán őt is felrakták. Azonban az oroszországi – 1917-es nagy októberi szocialista forradalom következtében fennálló – polgárháborús állapotok miatt nem haladtak, hol a vörös, hol pedig a fehér gárdisták harci övezetébe kerültek.

November elején Petropavlovszk (Петропавловск, Észak-Kazahsztán) állomásán az egész kórházvonatot a fehérgárdisták kilakoltatták, és egy városszéli fabarakba költöztették.

⁵⁹ Kazetta 4.: 32'25" – 33'52"

⁶⁰ Kazetta 4.: 34'15" – 34'44"

11. ábra
Hazafelé a sebesútszállító vonattal

🔊 17. idézet: Itt szakadt ránk [Link](#)

Itt szakadt ránk a tél, [1918] s vele, ami ennél is szörnyűbb, a járvány, a kiütéses tífusz. Gyászkórusommal így sirattunk el vagy kétezer társunkat. [...] Világítás? Villany nem lévén, fagyúmécsesekkel világítottunk. Néha, mint éjszakai ügyeletes, keserves dalokat komponálgattam a fénye mellett.⁶¹

Május elején belépett a barakkba egy idősecske tiszt, Atanaszjev. A városi kert mozijába zongorista kellett, az akkor még némafilm idején ez pótolta a hangot. Jelentkeztem, s vele együtt szánkáztunk a városba. [...] Feladatomból volt, hogy déli egy órától éjjel egy óráig zongorázzam a filmek alá. Nos, hát a kép hangulatához híven improvizáltam, vertem a billentyűt órahosszat. A következménye in hüvelygyulladás lett.⁶²

Megismerkedett négy orosz kozák színész fiatalemberrel, a hadosztály népművelési osztályának tagjai voltak, és zenészre, zongoristára volt szükségük. Szeptember végén (1919) tudatták velük, hogy indulniuk kell, de vissza, kelet felé!

🔊 18. idézet: Egy vagonba kerültem [Link](#)

Egy vagonba kerültem korábbi ismerőseimmel, a négy kozák színésszel. Bennük aztán igazi, őszinte barátokra, víg cimborákra leltem. [...] Most tehát vissza keletre. Nem volt inyünkre a dolog semmiképp. A levegőben lógott, hogy valahol lemaradunk. Érett hát a dolog köztünk is. Végül is Atanaszjev vetette oda, hogy nem bánja, lemaradhatunk mind az öten. [...] Mi aztán szépen lecsusszantunk Omszktól [Омск] keletre egy kisebb Tatarszk [Татарск] nevű állomáson.⁶³

Tatarszk – színház és zeneiskola

Találkoztak egy helybeli színésznővel, tőle sok mindent megtudtak a polgárháborús helyzetről, és hogy van egy 500 személyes, elhanyagolt, üres színház. A helybeli vörösök

⁶¹ Kazetta 4.: 45'47" – 46'52"

⁶² Kazetta 4.: 47'08" – 48'28"

⁶³ Kazetta 4.: 51'37" – 53'24"

parancsnoksága úgy rendelkezett, hogy az átvonuló csapatoknak tartsanak szórakoztató előadásokat. A zongora is egészen jó állapotban volt.

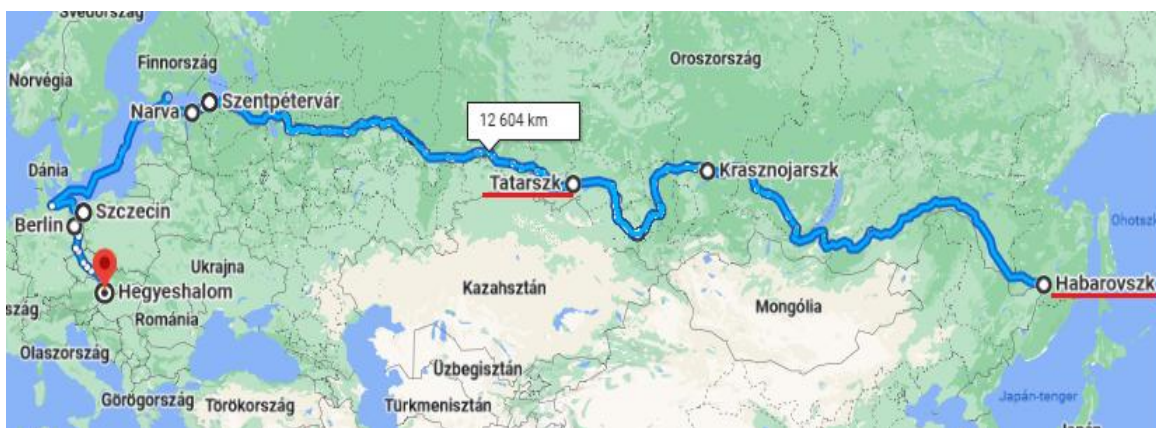
🔊 19. idézet: Novemberben már [Link](#)

Novemberben [1918] már egy vidám jelenetekkel megtűzdelt műsoros estét is adtunk. [...] Munkám akadt egy kis vidám operettel, amit be kellett tanítanom, és kísértem zenekar helyett. [...] Sorra vették az orosz klasszikusok színműveit is. A legkedveltebb Osztrovszkij volt. Munka volt hát bőven, és társaim állandóan dolgoztak. Egyben meghódították a várost. Mivel többször és többfelől is kérték, hogy szeretnének zenét tanulni, persze főként zongorát. Elhatároztam, hogy zeneiskolát nyitok a színház épületében. [...] Társam is akadt, egy velem korú moszkvai konzervatorista. Rövidesen volt is vagy fél tucat jelentkező, kettő meg hozzá énektanulásra. [...] Volt ott egy igen ügyes klarinétos, az is jelentkezett tanításra. Neki is volt egy-két növendéke.⁶⁴

Március elején elkapta a kiütéses tifuszt. Hetekig forró lázzal, gyötrelmes fejfájással, részleges önkívületi állapotban volt. Egy színésznő ápolta, és mentette meg az életét.

Szembesülés Trianonnal

1919-ben a szezon végén úgy döntött, hogy nekivág a hazaútnak. Újabb és újabb utazási engedélyt kellett beszerezni, de jó oroszstudása nagyban segítette. Az út főbb állomásai: Perm (Пермь), Játsna (Ясная Поляна), Vologda (Вологда), Leningrád. Ott működött egy bizottság, amely a hazatérőket eligazította, lajstromba szedte, majd vonatra tette Észtország felé, a Balti-tengerparti Narva városába.

12. ábra
Hazatérés útvonala

🔊 20. idézet: A kavargó, elhomályosult [Link](#)

A kavargó, elhomályosult élmények közül három mozzanat vésődött belém. Az első Narva városában a gyűjtőhelyünkön, ahol már magyar bizottság is működött. Az egyik hivatalos helyiség ajtaján jókora térkép: Magyarország a trianoni határokkal. A szívem

⁶⁴ Kazetta 4.: 57'40" – 1:00'30"

*majd megszakadt. Nem, hát ez lehetetlen! Erről én semmit se tudtam eddig. Ott álltam, szinte odaszegezve [...] Nem lehet azt elmondani, mit éreztem.*⁶⁵

A narvai térkép után a berlini embersorolás sokkoló élménye következett:

🔊 21. idézet: A kérdés az volt [Link](#)

*A kérdés az volt, hogy hová való. Ha azt felelte például, hogy Rimaszombat, utasította, álljon oda, Csehszlovákia. Ismét egy másik név hangzik el. Jelen. Hová való? Kétsomlyó. Maga meg álljon amoda, Románia. Zombor, mondja a harmadik. Álljon ide! kiáltották Jugoszláv oldalról. Jutott még Ausztriára is. A középén maradt egészen kis csoport tehát megállt, s bámult, nézte a többit, ezek volnánk hát mi, a maradék Magyarország.*⁶⁶

🔊 22. idézet: Nos, íme, a harmadik [Link](#)

*Nos, íme, a harmadik. Miként Berlinben, itt Hegyeshalmon sem várt senki reánk. Gondterhelten ödöngtünk a kocsik mellett, míg előkerült egy ifjú darutollas, fürge főhadnagy. Energikusan, katonásan ránk – javarészt idősebb, sokat átélt, megviselt emberekre – hetykén ránk kiáltott: „Mit álldogálnak itten? Mit gondolnak? Maguk még katonák. Vigyázz! Sorakozó! Jobbra lép!” és így tovább. Aztán elhangzott egy rövid kioktató beszéd is. Ekkora értetlenség. Egy jó szava sem volt ennek a nagyon is apró embernek.*⁶⁷

Mindez már 1920. szeptember elején történt. Csótra kerültek karanténba. Nemsokára betölti a 24. évét. Ádám Jenő számára az 1916. január 17-i besorozásától kezdődően a háború és a hadifogság 4 év és 8 hónapnyi ideje a megpróbáltatás időszaka volt. Először is életben kellett maradnia. Tisztként és karnagyként megtanult emberekkel foglalkozni, azokat irányítani, lelkesíteni. Eddigi kitartása és teherbírása is tovább fejlődött. És bár zenét oktatási intézményben nem tanulhatott, mégis hatalmas gyakorlati zenei tapasztalatot szerzett. Dalokat jegyzett le, komponált, hangszerelt, együtteseket szervezett, vezényelt, improvizált és tanított. Nagy gyakorlatot szerzett a színházi életben, megismerkedett az orosz színházi irodalommal, és nem melleleg fogolytársaitól megtanult németül, fogvatartóitól pedig oroszul. Elmondhatjuk, hogy minden nehézség közepette folyamatosan tanult, és mind emberileg, kulturális ismeretekben, mind pedig zeneileg rengeteget fejlődött.

A háború után

Hazaérkezése után azonnal bejelentkezett a tanárképzőbe. Októberben letette az 1. év kollokviumait, majd megkérvenyezte, hogy gyorsított, összevont módon tanulhasson. Egyszerre hallgatta a második és harmadik év óráit, és így 1920-21-es tanévben mindennek eleget téve megkapta a tanári oklevelet. Ősztől már a kőbányai Százados úti polgári fiúiskolában tanított.

🔊 23. idézet: Az 1920-as esztendő [Link](#)

Az 1920-as és a rákövetkező 21-es esztendő rendkívül küzdelmeket jelentett számunkra. A közmunkatanács felszólított, hogy költözzünk ki a lakásból, mert a házat lebontják. A

⁶⁵ Kazetta 5.: 2'47" – 3'36"

⁶⁶ Kazetta 5.: 4'28" – 5'12"

⁶⁷ Kazetta 5.: 7'36" – 8'46"

terv szerint szálloda épül helyére. Megrendültünk. Hová menjünk? Hiszen az erdélyi és a más utódállamok százezrei a pályaudvarokon, lakás híján vagonokban éltek. [...] Egy napon lebontották felettünk a tetőt. És már belekezdtek a mennyezetbe is. Nyitott ég alatt szüleim szó szerint összeroppantak. Én meg fűhöz-fához kapkodtam, szaladgáltam. Akkoriban egy koncertező énekesnő, Kéthelyiné Wakots Margit zongorakísérője voltam. Vidám kedélye, elbűvölő kedvessége révén sikerült szükséglakáshoz jutnunk a vár oldalában. [...] Semmi komfort, se villany, se gáz, világítás csak a konyhaajtó üvegen át, a szoba ablaktalan, vizes, dohos volt. Donáti utca 2. [...] Menedék. Innen lihegtem ki Kőbányára tanítani, s utána egy-két helyen még házitanítóskodni.⁶⁸

Kodály-növendék

Egy nálánál három évfolyammal fiatalabb Budai képzős ismerőse, Kertész Gyula – a későbbi zseniális zeneműkiadó, a Magyar Kórus szervezője – biztatására bement a Zeneakadémiára, és jelentkezett Kodályhoz zeneszerzésre.

🔊 24. idézet: 1921 november elején [Link](#)

1921 november elején, egy keddi napon történt, úgy két óra körül, hogy ott odaálltam. De már két és fél órája várakoztam. Várakoztam, kicsit zavartan, szorongtam, mert az a ruha volt rajtam, amit ronggyá nyílt katonaruhám helyett még a habarovszki ócskapiacon vettem. [...] A tanáriból kijött, s a terembe lépve intett, hogy kövessem. Egyenesen az ablakhoz ment, és hosszan-hosszan nézett az utcára. Én meg őt néztem. Harmincnyolc éves, feltűnően sovány ember volt. Gyér, vörösbarna, rövidre nyílt szakáll övezte a beesett, sovány, sápadt arcát. Tekintete inkább szomorú volt, semmint borús vagy elszánt. Öltönye viseltes, inggallérja kihajtva, évekig így viselte. Lábán bakancsszerű cipő, a rendesnél magasabb sarokkal. Hirtelen megfordult, a zongorához ült. A kiadós halláspróba után zavartan vettem elő szerzeményeimet, hiszen tudtam, hogy azokat be kell mutatni, javarészt zongorakíséretes dalok voltak. Egyet a zongorához tett, s intett, hogy adjam elő. Míg én énekeltem, közben a többit nézegette. Ismét hosszú, szótlán percek következtek. Akik ismerték őt, bizonyára emlékeznek ezekre a feszült, kínos, generálpauzákra. Végül odavetette: – pénteken kettőkor –, és hirtelen távozott. Eljött a péntek, s Kőbányáról, ahol mint magyar–német szakos tanár működtem, éppen csak hogy beértem. A növendékek, talán tíz-tizenkettő, csendben várakoztak, bemutatkoztam. Kertész Gyula mellé én kerültem, jobbra tőlem Doráti Antal, majd Szelényi István, Pártos Ödön, Bárdos Lajos, Scheiber Mátyás, Kerényi György, később jó csengésű nevek, amolyan húsz év körüliek. Huszonnégy évemmel én voltam a legöregebb. Hosszabb-rövidebb időre még négy-hat növendék is megjelent az órákon. Csendesek voltak, önkéntesen alávetették magukat annak a szuggesztív erőnek, amely a Tanár Úrból – mert mindig így neveztük – sugárzott. Csendes volt az órán is. Ritkán és keveset szólt, annál jobban zajlott a jó szándék a hallgató lelkében, megfelelni, magára találva önmagát próbára tenni, egyéniséggé válni. Valóban magasrendű művésznevelés. A sikeres munka jutalma általában egy fejbiccentés volt. Jelző sohasem volt más, csak „jó”. Ami nem az, mit sem ér. Töprengtetett, verejtékezett a növendék, hogy ami nem rossz, miért nem jó? Valahol itt

⁶⁸ Kazetta 5.: 12'50" – 15'33"

bujkál a híres mondása Kodálynak: „Az én módszerem az, hogy nincsen módszerem.” A zökkenőkön maguknak kellett átvergődniük a növendékeknek. De erősen megdolgoztatott, s a tenger sok dolgozatot hangról hangra átnézte. Ha beteg volt, lakására vitette. Nem javított, csak megjelölte a hibás helyet, mert a javítás az a növendék dolga volt. Egyik-másik társunk hanyagul írta a kottafejeket vonalkával vagy óriás gombóccal, ezért elrendelte, hogy a ceruzánkat laposra faragjuk, és így egyetlen mozdulattal értelmes lett a kottakép. Az első két év a mesterség szigorú elsajátítása volt. A harmadik évben már kissé felszabadulva dalokat komponáltunk. Főképp Ady volt az ihlető. Én voltam a kiszemelt dalénekes. Az órákra befutott modern dalok tucatjait azon frissiben nekem kellett elénekelnem. Kodály tréfásan Kammersänger-nek titulált.⁶⁹

Ádám 25 éves. Hatalmas teherbírással és kitartással vetette bele magát a tanulásba, és hogy meg tudjon élni és öregedő szüleit is eltartsa, keményen dolgozott. Reggel kiment Kőbányára tanítani.

 25. idézet: Jómagam 25 éves [Link](#)

Jómagam 25 éves fickó voltam, erős határozott, gyors és pontos. Éppen ezért felháborított az a körülmény, hogy az egyik tanügyi tanácsos fél 8-kor már ott állt az iskola kapujában és leste, hogy melyik kollégám mennyit késik. Ezt annyira sértőnek és megalázónak találtam, hogy mérgesen végignéztem rajta, és egy alkalommal sem köszöntem nekik. Véleményemnek is kifejezést adtam a kollégák körében. Ekkor kezdett híre kelni annak, hogy rebellis bolsevik húron pendülök, nem is csoda, hiszen onnan jöttem. Ám én valóban szívvel-lélekkel dolgoztam, szerettem tanítani, és szerettem a polgárista gyerekeimet is, akik a környékbeli egyszerű külterki szegény sorsú, szegénytelepi családokból kerültek ki. [...] De hát 24 német óra, 6 óra helyettesítés. Ez heti 30 óra. Hozzá toronymagasságú dolgozatfüzetek javítása, meg a sok egyéb osztályfőnöki és egyéb kötelezettség elég munkát adott. Minden nap egy óráig a tanítás, utána délután kettőre a Zeneakadémia, villamossal. Szinte futás közben majszoltam valamit. Pedig este Kodály hétkor fejezte be az óráit. Fél 8-ra még beugrottam egy-egy koncertre, este 11 is elmúlt, mire gyalog hazaértem. A többi délutánt házi tanítószkodás, az órákra való készülés, akadémiai dolgozatok foglalták el.

Meg kellett fogni a garast. [...] Mértéktelen infláció, már billiókoronás bankjegy is járta, mikor megjelent végre a pengő. [...] Kettős, vagy talán hármas életet éltem. Kicsit talán hosszan beszéltem iskolai tanárkodásomról, de bizony ez alaposan igénybe vette életerőmet. A másik életet a Zeneakadémia jelentette. Közül a harmadiknak meg ott volt a privát tanítás.⁷⁰

 26. idézet: Hanem a Kodály [Link](#)

Hanem a Kodály említette módszer nélküli módszer jókorát csattant az én hátamon is. A negyedik évben kitért rajtunk a vonósnégyes-láz. Társainkból ügyes kis együttes alakult, akik nyomban lejátszották a szerzeményeinket. Még október végén én is vittem egy szonátaformában írt első tételt, annak az expozícióját. Kodály bölintott, társaim gratuláltak, tehát rá lehetett mondani, hogy jó. Következett a középső, az úgynevezett

⁶⁹ Kazetta 5.: 16'30" – 22'40"

⁷⁰ Kazetta 5.: 23'30" – 27'28"

kidolgozási rész. Heteken át próbálkoztam, de hiába. Fagyos csend, tehát nem jó. De hogy miért, azt meg nem mondta senki sem. Eltelt a félév sikertelenül. Társaim már nem mosolyogtak rajtam, inkább szánták a vergődésemet. Már jól benne voltunk a tavaszban, amidőn egy rövidre szabott iskolai értekezlet után hazasiettem. Másfél óra alatt nagy sebtében megírtam a szokásos részt, kiírtam a szólamokat, rátettem a pultokra. Éppen beértem az órára, azért is siettem. Nyomban lejátszották. Már szedelődzködtem volna, hogy úgylis hiába. Amikor látom ám, hogy Kodály felnéz, bólint, tehát jó. Társaim is mosolyognak. Nahát, berepült hát a kék madár. Nos, ekkor eszméltem rá, mit jelent a szonáta formában a kidolgozási rész jellege, formája, téma kezelése, satöbbi. Talán csekélyke útmutatással segíthetett volna a tanár úr a nehezen, de kitartott amellett, hogy próbára tesz. Örülök, hogy kiállottam a próbát, mert a második és harmadik tétellel már nem volt semmi bonyodalom.⁷¹

Ám ez még nem minden. Mint említettem, akkoriban a vár oldalában, szükséglakásban éltünk. [...] Egy borongós, hűvös, esős napon szürkületkor riadtan szólt be hozzám édesanyám: – Valaki idegen kopog a konyhaajtón. Nyurga ember, csapzottan, széles kalappal, fekete körgallérral. Nem merem beengedni. – Anyám gyertyát gyújt, hiszen villanyunk nem volt. Én meg az ajtót nyitottam, aki belép, Kodály. Hogy talált ránk, ma sem tudom. Az ablaktalan szobán át bevezettem hozzám. Hellyel kínáltam, nem ült le. Ennyit mondott csak. Adja ide azt a kvartettet!⁷² Zürichbe megyek, a Psalmus bemutatójára. Magammal vinném, gondolom, sikerül előadatnom. Ekkora megtiszteltetés. Zavaromban szólni se tudtam. Ő meg gallérja⁷³ alá csapta a kottát, és szótlán indult kifelé. [...] Így a művem, ha Zürichben nem is, de megtalálta útját többfelé külföldön is.⁷⁴

Tanulóévei idején még nem volt Kodály műveinek osztatlan sikere. Sokan támadták. Folyt a küzdelem, a közönség és a sajtó elismeréséért. Tanítványai természetesen sosem hiányoztak a Kodály-féle szerzői estekről. Jellemző az akkori időkre, hogy a remekművet, az 1923-ban előadott Psalmus Hungaricust, bár senki sem bírálta nyíltan, de később mégis támadták nemcsak Kodályt, hanem a tanítványait is.

A zeneszerzői záróvizsgán Bartók és Kodály egykori nagytekintélyű tanára, a 72 éves Koessler János foglal helyet. Mindegyikük művében talált kifogásolni valót. A vizsgázók osztályzatait kivétel nélkül egy fokkal rosszabbra minősítette. Az ifjú zeneszerzők koncertje sem maradt visszhang nélkül.

 27. idézet: Másnap kora délelőtt [Link](#)

Másnap kora délelőtt az igazgatói irodában volt dolgom, amikor hirtelen feltárult az ajtó, és berontott Meszlényi titkár⁷⁵ szobájába Kodály. Belevetette magát egy bőrfotelbe, öklével annak oldalsó támláját verdesve a botránkozás és a harag indulatától remegő, emelt hangon ismételte: „Nem, ez nem megy, nem lehet, nem

⁷¹ Kazetta 5.: 27'28" – 29'55"

⁷² Ez a műve az ún. Vonósnégyes No 1. 1924, Kiadva: Budapest, Zeneműkiadó, 1962. Lásd.: [Link](#)

⁷³ Lóden-gallér. Amolyan poncsóféle: ujjatlan, köpenyszerű felsőruházat, amelyet jellemzően sűrű, vízlepergető gyapjúszövetből készítettek.

⁷⁴ Kazetta 5.: 29'55" – 31'31"0

⁷⁵ Meszlényi (Kraus) Róbert (1883–1946) zeneszerző, tanár, zenei író. A Zeneakadémián Koessler Jánosnál zeneszerzés szakra járt 1903-tól 1906-ig. A Nemzeti Zenedében kezdett tanítani zenetörténetet és szolfézst. 1923-tól a Zeneakadémia tanára, 1926-tól titkára is volt 1934-ig, nyugdíjazásáig. [Link](#) (Letöltve: 2024.01.29.)

tűrhetem.” A titkár felugrott és gyorsan becsukta az ajtót. Ilyen felindultnak sem előtte, sem később nem láttam Kodályt soha. Ahogy terveztük, szerzeményeinkből két hangversenyre való anyagot válogattunk össze. A lappangó Kodály-ellenesség parazsa ekkor lobbant lángra. A pesti nagypolgárság német nyelvű lapja, a Neues Pester Journal zenekritikusa, annak 1925. május 28-i számában olyan alpári hangú beszámolót írt, amilyenre eladdig nem volt példa. Ízekre szedte a műveket, összegezve, hogy – mondván – csupa férges, rothadt, hullott gyümölcs Kodály kertjéből, hogy az ember szinte büzleni hallja őket. Csúfondáros szavai főleg Kodály boszorkánykonyhája – írta – ellen irányult, hanem ezúttal emberére talált.⁷⁶

Erről a támadásról Daróci Bárdos Tamás is beszélt 2007. március 23-án Debrecenben, *Kodály Zoltán és Bárdos Lajos* című előadásán⁷⁷. A következőket mondta, idézve a Neues Pester Journal cikkét:

1925-ben az első Kodály által végigvezetett osztálynak vizsgakoncertje volt. Erről a sajtó soha nem szokott beszámolni, ezúttal megtették, imígyen:

„Az évad legkellemetlenebb és legelszomorítóbb zenei benyomásait köszönhetjük a két növendékhangversenynek. Az, amit a most szóhoz jutott fiatal zenészgárda nyilvánosságra hozott, tehetség, találékonyság és becsületes tudás szánalmas hiányára vall. A legtöbb Kodály-tanítvány szerzeményei magukra vonják az ítéletet, hogy az ember büzleni hallja őket. Mindenekelőtt azonban az büzlik az ég felé, hogy a Zeneművészeti Főiskola igazgatósága nem vet gátat egy ilyen végzetes működésnek. Egy egész felnövekvő nemzedék céltudatosan egyoldalú anarchisztikus befolyásolása kútmérgezés.”

Ádám így folytatja a visszaemlékezését:

 28. idézet: Kodály válasza [Link](#)

Kodály válasza a Budapesti Hírlap ugyanazon évi június 14-i számában ilyen címen, hogy „Tizenhárom fiatal magyar zeneszerző” – hatalmas visszavágással felelt. Kettősen csattant. Egyfelől alapos jellemzéssel bennünket vett védelmébe, és utalt arra is, hogy semmiféle stílust nem kényszerített egyikünkre sem, ellenkezőleg, szabadon, mindannyiunkat egyénien nevelt. Mindezt azonban messze túlszárnyalta válaszának az a része, amellyel rávilágított arra az útra, amit a magyar zenei életnek követnie kell, hogy megújulva egyben európaivá lehessen. Minden mondatában ellentmondást nem tűrő hangon, lenyűgözően tömör érvek feszültek. A vita eldőlt.⁷⁸ – mondja Ádám a visszaemlékezésében.

Álljon itt is Daróci Bárdos előadásából az idevonatkozó idézet, amely még élesebben megmutatja Kodály harcát a német–osztrák kulturális sovinizmussal szemben. Kodály megvédi tanítványait, úgy érzi, hogy meg kell szólalnia.

Tanítványai közül véleménye szerint négyen: Ádám Jenő, Bárdos Lajos, Seiber Mátyás és Szelényi István magasan kiemelkedtek társaik közül. A támadó cikkekre így válaszol:

⁷⁶ Kazetta 5.: 35'15" – 37'21"

⁷⁷ Daróci Bárdos Tamás: Kodály Zoltán és Bárdos Lajos – előadás, 2007. március 23., Debrecen [Link](#) (Letöltve: 2024,01.29.)

⁷⁸ Kazetta 5.: 37'15" – 38' 27"

„Ez az írásmű [...] merénylet az irodalmi hang és jó ízlés ellen. A rothadás szele csap ki belőle. [...] Az a gyűlölet, amely a cikkből árad, nem egy személynek szól. Nem is új keletű. Idegen kultúra hatása nélkül elsenyved a nemzeti kultúra. Nem sovinizmus, ha azokhoz, akik itt élnek köztünk, de idegenül, mint a gyarmatosok a vad népek közt, akik a magyar kultúráról semmit sem tudnak, és nem is akarnak tudni, néhány kérdést intézünk. Önök szerint csak Brahms, Schumann-epigonokat szabad itt nevelni. A magyar zene gyermekeit, bár azok a jobb zenészek, elvetik? Miért? Nem ismerik, nem akarják megismerni. Mi jogon akarják nekünk megtiltani, hogy a magunk zenei nyelvét használjuk? Hogy a magyar zeneiskolán ezt a nyelvet is tanítsuk? Szerényen, a világnyelv mellett. Mi a művészet határain belül mindenféle ízlést szabadon engedünk érvényesülni. De meddig tűrjük még azt a diktátori hangot, amellyel idegen lelkük idegen ízlését ránk akarják erőszakolni? Az önök konzervativizmusával, amely a korlátolt német kisvárosé, vagy a nemzetközi banalitásé, egy világkultúrán nőtt magyar konzervativizmust szegeznek szembe. Mi a magunk lábán akarunk állni, és az egész világ kultúrájából azt akarjuk felszívni, ami nekünk használ, ami minket táplál, erősít. Amiből megtanuljuk a magunk lényegét minél teljesebben kifejezni. Nem akarunk többé zenei gyarmat lenni. Nem akarunk idegen zenekultúrát majmolni. Megvan nekünk a magunké ezer év óta.”⁷⁹

Megható és kedves beszámolóval zárja Ádám a zeneakadémiai évekről szóló visszaemlékezését. Az köztudott, hogy Kodály sokat sétált, kirándult, és még korecsolyázott is. Ádám ebben az epizódban Kodály egy nagyon kedves, kevésbé ismert arcát mutatja be az utókornak:

 29. idézet: Számunkra is elérkezett [Link](#)

Számunkra is elérkezett a búcsú ideje, bankett helyett kirándulást szerveztünk. Kora délután a Rózsadombon találkoztunk, és Rézmál felé igyekeztünk. Dunára néző, beépítetlen, hatalmas rét volt ez akkoriban. Frissen kaszált fű, szénakupac mindenfelé. Látjuk ám, hogy mesterünk ifjonti hancúrozással egyre-másra veti a bukfcencet a szénában. Haja, szakálla, bajusza, ruhája csupa széna, tenyerét verdesve hangosan felkacag. Mi se voltunk restek, hancúroztunk, mint gondtalan gyerekek. [...] Korty italra be is mentünk egy közeli kis kocsmába. Az X lábú asztalra két-három üvegkancsó bor került, meg egy tucat pohár. Scheiber Matyi csakhamar hármat úgy választott, hogy kicsengette rajtuk a Psalmus témájának elejét. Nosza, még néhány pohár, és rendre sorra kerültek a témák. A hamis hangú poharat borral hangoltuk tisztára. [...] Így láttuk őt fesztelen kedvességben, ám csorbítatlan tisztelet mellé most már a szeretet is járult. Aztán mindegyikünk a sorsa által kijelölt helyre került, de Kodállal való kapcsolatunk nem szűnt meg.⁸⁰

⁷⁹ Daróci Bárdos Tamás: Kodály Zoltán és Bárdos Lajos, előadás: Debrecen 2007. március 23.

⁸⁰ Kazetta 5.: 38'28" – 40'44"

13. ábra

*A Mester és végzős növendékei egy búcsúkiránduláson, 1925 júniusában, a budai hegyekben.
Balról jobbra: Szelényi István, Szigeti Mihály, Kertész Gyula, Bárdos Lajos,
Kodály Zoltán, Kerényi György, Seiber Mátyás, Ádám Jenő és Doráti Antal.*

Summázat

Ádám kimagasló tehetséget örökölt felmenőitől, anyai ágon id. Arany Bálint első leszármazottjától, apai ágon a zenére fogékony és azt művelni is képes Ádám Istvántól, az édesapjától. Bár a család egyre növekvő egzisztenciális problémái nem tették számára lehetővé, hogy gyermekként elkezdje a zenetanulást, mégis édesapja blockflötejátéka és édesanyja éneklése kellő mértékben táplálta benne az érzékenységet és a szomjúságot a zene iránt. Későn, de nem elkésve, 15 évesen a Budai Képzőben nyílt módja arra, hogy zongorázni, hegedülni, énekelni, vezényelni tanuljon, és páratlan gyorsasággal fejlődött. A folytonos megélhetési problémák munkára, kitartásra edzették, és a magántanítványok vállalásával a pedagógusi mesterséget is megtanulhatta. A háború és a hadifogság éveit ezt a rögös utat tovább nehezítették, de ez idő alatt is képes volt olyan zenei tevékenységeket folytatni, amelyek által továbbjutott álmait megvalósításában. Kodály osztályába bekerülve döntő irányt vett az élete. Teljes tanári állás és katasztrofális lakhatási körülmények mellett szerzte meg a Zeneakadémián a mesterségbeli tudást, és lett részese annak a korszaknak, amelyben a 20. századi magyar zene virágozni kezdhetett.

Irodalomjegyzék

Könyv:

- ARANY Sándor (szerk.): *Magyar zsoltárok*, Budapest, Református Zsinat Iroda Sajtóosztálya, 1979.
KOVÁCS Bálint: *Krisztus kisded egyháza – Magyar hadifogoly-gyülekezet az I. világháborúban*, Budapest, KIE, 1999.
MOLNÁR Imre (szerk.): *A magyar muzsika könyve*, Budapest, Merkantil, 1936.
PAPP Vilmos: *Őrállók – Nevezetes presbiterek*, Budapest, Kálvin, 2003, 123–125.
SZAKÁL János: *A magyar tanítóképzés története*, Budapest, Hollóssyi, 1934.

Folyóirat:

- ARANY János: Személyes szavak Ádám Jenőről, *ZeneSzó*, VI. évf., 1996/10.
CZEIZEL Endre: Gondolatok a tehetségről, *Tehetség*, I. évf., 1. szám, 1993/1.

Heti- és napilapok:

- KISS Sándor: Zsoltárhang a tajgán, in: *Reformátusok Lapja*, LIX. évf., 44. szám, 2015. november 1., 7.

Személyes közlés:

- VARGA Bálint (1941)
ARANY János (1955)

Internetes forrás:

- BALÓ József (szerk.): Az I. Ker. M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-intézet Értesítője az 1914–1915. iskolai évről, Budapest, 1915, 35–36. [Link](#)
DARÓCI BÁRDOS Tamás: *Kodály Zoltán és Bárdos Lajos*, előadás 2007. március 23. Debrecen [Link](#)
Arany Bálintról: [Link](#)
Dr. Arany Jánosról: [Link](#)
Bieber Károlyról (1893–1992): [Link](#)
Budai nyári színházról: [Link](#)
Meszlényi (Kraus) Róbertől: [Link](#)
Zatureczkyról: [Link](#)
Zákányi Bálintról: [Link](#)
Zákányi Zsoltról: [Link](#)
Az Index honlapján megtalálható a félrevezető cím és a Koronatanú c. film elérhetősége: [Link](#)
Az Öregtemető egyháztörténeti jelentőségű halottai, síremlékei (Cegléd – Arany Lászlóról): [Link](#)
MyHeritage: [Link](#)

Hanganyag:

- ÁDÁM JENŐ: *Életrajzi kazetták 1–5*, Budapest, 1979. Fellelhető: Szigetszentmiklós Városi Helytörténeti Gyűjtemény